

Чайковська Ганна Богданівна

кандидат біологічних наук, доцент

кафедра педагогіки і методики початкової та дошкільної освіти
Тернопільський національний педагогічний університет ім.В.Гнатюка
м.Тернопіль, Україна

chaicovska_anna@ukr.net

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0003-4614-3843>

ПРОБЛЕМА ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ У ПЕДАГОГІЧНІЙ СИСТЕМІ МАРІЇ МОНТЕСОРРІ

Анотація. Робота присвячена проблемі вдосконалення змісту екологічної освіти дошкільників в умовах зміненого соціуму. Метою роботи є обґрунтування й висвітлення проблеми екологічного виховання в педагогічній системі Марії Монтесоррі та доведення актуальності цих ідей для сучасного освітнього простору. Основу роботи склали теоретичні методи: аналіз психолого-педагогічної, методичної та спеціальної літератури, інформаційних джерел із проблеми дослідження; узагальнення, зіставлення, осмислення відомостей про напрями екологічного виховання в педагогічній системі Марії Монтесоррі. Встановлено, що екологічну складову вчена розглядає крізь призму розуміння Природи в трьох категоріях: Природа як Всесвіт (макрокосмос), Природа як середовище життя (мезокосмос), Природа як внутрішній світ дитини (мікрокосмос); описано основні положення «космічної теорії» М. Монтесоррі та ідеї «космічного виховання», розкрито їхній еколого-освітній потенціал. Доведено вплив екологічних ідей М. Монтесоррі на формування цілісного світорозуміння як умови розвитку екологічного мислення та екологічного світогляду дітей дошкільного віку.

Ключові слова: Монтесоррі-педагогіка; внутрішній природний потенціал; еколого-розвивальне середовище; космічна теорія; дошкільники.

Вступ. Перед світовою спільнотою сьогодні стоїть завдання досягти пріоритетності екологічної освіти та перетворити її ідеї в систему цінностей задля збереження життя на Землі, оскільки взаємовідношення живих організмів із довкіллям є важливим фактором розвитку цивілізації, здатним консолідувати суспільство для екологічно доцільного способу життя, що відповідає потребам сталого розвитку людства. Крім цього, теперішня освітня система передбачає формування особистості, спроможної жити в гармонії зі світом природи та знаходити реальні шляхи виходу з екологічної кризи.

Зауважимо, педагоги все частіше для оновлення змісту сучасної екологічної освіти використовують прогресивні ідеї минулого, усвідомлюючи їхній потужний потенціал. Вивчивши зарубіжний досвід розвитку екологічної освіти у дошкільних навчальних закладах (Chaikovska, 2018) та вишах (Чайковська, 2015), стверджуємо про такі ж напрями розвитку суспільства і за кордоном.

Незважаючи на те, що адаптація минулого, та ще й зарубіжного, досвіду вимагає врахування багатьох факторів вітчизняного освітнього простору, в сучасній освіті спостерігається позитивна динаміка адаптації методу Марії Монтесоррі в українське дошкільня в класично незмінній формі. Це спонукало нас до вивчення екологічних освітніх ідей у науковій спадщині великого педагога.

Аналізу останніх досліджень і публікацій. Педагогічна спадщина Марії Монтесоррі стала предметом досліджень багатьох науковців. Зокрема, актуальність її ідей для сучасної освіти вивчали І.Дичківська, Б.Жебровський, Н.Кравець, Т.Поніманська, О.Савченко; ідеї дитиноцентризму досліджували В.Боднар, О.Квас; використання ідей Марії Монтесоррі в екологізації розвивального середовища стали предметом вивчення Н.Горопахи; теорію космічного виховання М.Монтесоррі в розвивальному просторі сучасних дошкільних навчальних закладів вивчали Л.Машкіна, А.Хуторський та ін. Науковці наголошують на конструктивності освітніх ідей М.Монтесоррі, важливості їх адаптації у вітчизняну практику та актуальності порушених питань для сучасного світового суспільства.

Метою статті є дослідження проблеми екологічного виховання в педагогічній системі Марії Монтесоррі та доведення актуальності її ключових екологічних ідей для сучасного освітнього простору.

Завдання статті: здійснити теоретичний аналіз педагогічної спадщини Марії Монтесоррі; виявити напрями екологічного виховання в системі її прогресивних ідей; дослідити можливості адаптації цього досвіду у вітчизняну практику.

Методи дослідження. З метою здійснення аналізу проблеми екологічного виховання в педагогічній системі Марії Монтесоррі були використані теоретичні методи: аналіз, синтез, систематизація, узагальнення, зіставлення відомостей психолого-педагогічної, методичної та спеціальної літератури, інформаційних джерел із проблеми дослідження, а також осмислення відомостей щодо можливостей використання прогресивних ідей цього досвіду в вітчизняних закладах дошкільної освіти, отриманих даних за допомогою інших методів.

Виклад основного матеріалу. Ми виокремлюємо екологічний напрям у педагогічній спадщині М. Монтесоррі, який полягає в осмисленні органічного, нерозривного взаємозв'язку Природи та Людини, місця Людини в природному довкіллі та її місії у світобудові. Вчена тлумачить Природу в трьох взаємозалежних вимірах: як внутрішній світ дитини (мікрокосмос), як середовище життя (мезокосмос) і як Всесвіт (макрокосмос). Охарактеризуємо ці підходи.

Природа як внутрішній світ дитини (мікрокосмос). Марія Монтесоррі розглядає дитину як частинку природи. Дитина перебуває під владою законів природи й залежить від вимог природної необхідності. З огляду на це, психологічну складову її педагогічної системи вибудовано на переконанні, що рушійними силами й механізмами розвитку конкретної людини є закони її онтогенезу і лише природа, яка встановлює певні закони та визначає можливості та потреби людини на різних етапах її розвитку, може диктувати метод навчання як засіб задоволення потреб та виконання законів життя. На думку Монтесоррі, роль педагога полягає в тому, щоб правильно дібрати педагогічні методи, які враховують внутрішні закони розвитку особистості та дають змогу від-

крити істинну природу дитини крізь призму її фізичних, психічних та моральних якостей (педагогічна антропологія).

Педагогічна система М.Монтессорі орієнтована на особистість, яка розвивається в індивідуальному темпі, за індивідуальною програмою щодо своїх можливостей, потреб та задатків, із якими вона народжується. Кожна дитина має велику потенційну «психічну творчу енергію» розвитку, до якої належать «вбираючий розум» дитини, сенситивні періоди розвитку здібностей, природний духовний потенціал (Монтессорі, 2010).

Дитина є тілом, яке росте, і душею, яка розвивається у двох взаємозалежних формах (фізіологічній і психічній), які й є складниками поняття життя. У цих формах містяться «таємні сили», що визначають індивідуальні темпи росту та розвитку організму, прояв яких потрібно дочекатися. Водночас М.Монтессорі підкреслює, що дорослий має створити умови для вільної діяльності дитини, які б відповідали потребам її внутрішнього світу. За цих умов дитина, керуючись внутрішніми мотивами, інтересами та потребами до тієї чи іншої діяльності, розвиває вищі психічні функції на основі внутрішньої творчої енергії, що спонукає її до саморозвитку.

В основі особистісно-орієнтованої моделі освіти Марії Монтессорі закладено ідеї дитиноцентризму, що передбачає максимальне наближення навчання і виховання конкретної дитини до її сутності, природних здібностей і життєвих планів, забезпечення морально-психологічного комфорту. Зауважимо, що дитиноцентризм у сучасній освіті на етапі її реформування розглядається як один із чинників розвитку та якісного прориву в національній системі дошкільної освіти. Принцип дитиноцентризму є також першим пріоритетом в організації освітнього процесу в Новій українській школі, а саме розвиток дитини відповідно до її вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей і потреб, індивідуальних стилів, темпу, освітніх траєкторій учнів; формування загальнолюдських цінностей; свобода вибору власної освітньої траєкторії; підтримка життєвого оптимізму; розвиток самостійності; плекання творчості й допитливості (Сидоренко, 2018). Це засвідчує актуальність ідей великого педагога в реформуванні вітчизняного освітнього простору.

Однак Монтессорі була переконана, що вроджені задатки дитини можуть бути реалізовані лише в активній життєдіяльності індивіда та в сприятливому середовищі. Тому до ключових принципів педагогічної системи М. Монтессорі належить необхідність розвитку дитини в «адаптивному» середовищі життя дитини, її *мезокосмосі*. У цьому контексті в педагогічній спадщині автора нам трапляються такі поняття, як «спеціально створене освітнє Монтессорі-середовище», «Монтессорі-простір», «Монтессорі-клас». Завданням нашого дослідження є з'ясування поняття «еколого-розвивальне Монтессорі-середовище», яке, на нашу думку, є поєднанням двох понять «Монтессорі-середовище» та «еколого-розвивальне середовище».

Монтессорі-середовище трактують як спеціально створені умови для самостійної діяльності дитини, задоволення її фізичних та психічних потреб, сприяння інтелектуальному та моральному розвитку особистості (Родненюк, 2016). Монтессорі-середовище охоплює матеріали-Монтессорі, простір-Монтессорі, дорослого як частину середовища тощо.

Еколого-розвивальне середовище – це простір, призначений для формування в дітей цілісного сприйняття природного довкілля, прояву інтересу до

нього, оволодіння елементарними уявленнями про явища та об'єкти природи, взаємозв'язки між ними; розвиток у дітей емоційно-ціннісного ставлення до природи; формування навичок екологічно доцільної поведінки (Плохій, 2010).

Еколого-розвивальне Монтессорі-середовище ми розуміємо як єдність насамперед природного, а також предметного, соціального середовища та середовища внутрішнього «Я», у якому використовуються еколого-педагогічні ідеї Марії Монтессорі.

Як зазначає вчена, природа важлива та необхідна для фізичного та психічного розвитку дитини, а саме для фізичного розвитку дитині необхідні цілющі сили природи, а для психічного – спілкування зі світом природи. На підставі цього, найкращий спосіб зміцнити, оздоровити дитину – це організувати її цілеспрямовану діяльність в еколого-розвивальному середовищі. На думку М. Монтессорі, еколого-розвивальне середовище підживлює природні сили дитини, допомагає їй реалізувати потенційні можливості, позитивно впливає на становлення особистісного досвіду, формує реалістичні образи світу та власного «Я», а саме свободи, порядку, реальності, природності, естетичності (Монтессорі, 2001).

Досвідом своєї роботи Марія Монтессорі довела, що в кожній дитині є свій природний внутрішній потенціал, який може формуватися лише у взаємодії з навколишнім середовищем та за наявності свободи. Свобода є внутрішньою потребою дитини, яка розвивається в русі та діяльності. Розвивальне середовище має сприяти активності дитини, спонукати до діяльності, пробуджувати інтерес до пізнання нового, невідомого, забезпечувати розвиток індивідуальних здібностей. Діти мають бути вільними у виборі своєї діяльності, оскільки ця діяльність і є процесом пізнання, що базується на внутрішньому імпульсі. Однак свобода це не всюдозволеність, а організована за чіткими правилами діяльність дитячого колективу. Результатом роботи є вміння дитини користуватися наданою свободою (Монтессорі, 2010).

Важливою умовою організації еколого-розвивального середовища вчена вважала його естетичну привабливість. Найкращим естетичним наповненням приміщенням, на думку педагога, є елементи природного середовища (куточок природи, кімнатні рослини, «городи» на вікні тощо). Таке середовище дає змогу сформувати в дітей почуття прекрасного, виховати духовну витонченість, сформувати правильне уявлення про навколишній світ. Дитина спостерігає за тілами і явищами природи, вчиться бачити їхню красу та неповторність, надихається величчю природи, яка підтримується чудесами світобудови.

М.Горопаха, досліджуючи використання ідей Марії Монтессорі в екологізації розвивального середовища інклюзивної групи дошкільного закладу, виявила цікаві факти про те, що, окрім власне природних об'єктів у створенні підготовленого середовища, Монтессорі радила використовувати різноманітний наочний матеріал, який допоможе малюкам отримати перші уявлення про навколишній світ, навчить бути спостережливими, захоплюватися унікальністю та неповторністю природного довкілля, розуміти гармонію природи, берегти її. На думку М.Монтессорі, у розвивальному середовищі не повинно бути випадкових речей та деталей, необхідно використовувати дидактичні матеріали, які упорядковують сприймання дитиною оточуючого світу, забезпечують більш повне розуміння та сприймання природного довкілля. Наприклад, глобуси, географічні карти, астрономічні календарі, необхідні для того, щоб діти навчилися встановлювати пору року, місяць, день тижня,

дату свого народження, візуально визначати відрізок прожитого року. А об'ємний і площинний макети Сонячної системи, карти зоряного неба допоможуть дітям дізнатися, що планети відрізняються розміром і що кожна розташована на певній відстані від Сонця. Всі матеріали мають бути конкретними та наочними, з якими дитина зможе вільно працювати без допомоги дорослого, що допоможе їй на власному досвіді переконатися у правильності здобутих знань, робити самостійні відкриття (Горопаха, 2016).

Важливим принципом створення еколого-розвивального середовища вчена вважає його відповідність особливостям розвитку та саморозвитку дитини. Це забезпечується правильним доббором об'єктів природи, їхньою кількістю, відповідністю індивідуальним інтересам тощо.

М.Монтесоррі вважала, що ніщо так не розвиває почуття любові до природи, як піклування про живі організми. Тому обов'язковим методом екологічного виховання вважала працю дітей у природі, яка вчить бути небайдужими до всього живого.

Таким чином, еколого-розвивальне середовище в закладах дошкільної освіти є одним із ключових понять Монтесоррі-педагогіки. Природне довкілля, на думку вченої, є тим середовищем, у якому можливо забезпечити гармонійний розвиток дитини.

Поряд із цим значимий екологічний зміст мають містити праці педагога про розуміння Природи як *Всесвіту (макрокосмосу)*. Ідея космізму Марії Монтесоррі полягає в сприйнятті світу як єдиного цілого, як космосу, у якому все взаємопов'язано. Вчена вважала, що існує єдиний космічний план розвитку світу, у якому кожен елемент (і людина також) мають своє індивідуальне космічне завдання.

Методологічне положення М.Монтесоррі про космічну єдність світобудови передбачає розуміння цілісності Світу в масштабах Всесвіту. З огляду на ідеї М.Монтесоррі, Світ є єдиним цілим, у якому всі елементи субстанції знаходяться в нерозривному взаємозв'язку і взаємодії (Тарасенко, 2011).

Основною метою космічної освіти є формування наукового космічного й екологічного світогляду людини. Вищим завданням космічної освіти є розвиток у дитини космічної свідомості – усвідомлення себе як нероздільної частини космосу.

Зауважимо, що ідеї «космічного виховання» є фундаментальною основою сучасного освітнього процесу. Вчені вбачають велику необхідність в сучасних умовах формування «космічної свідомості» як нового наукового світогляду людини, виховання в дитини «космічного почуття», почуття моральної відповідальності за свою перетворювальну діяльність шляхом формування моральних ідеалів і ціннісних орієнтирів, які б мали загальнолюдське значення.

Космічне виховання дітей полягає в досягненні гармонії між природою, людиною і соціумом, оскільки люди повинні жити в гармонії з собою, з суспільством, із навколишнім світом.

Екологічне мислення як система поглядів на світ, що відображають проблеми взаємодії Людства і Природи в аспекті їх гармонізації та оптимізації – це те, що повинно бути в свідомості сучасних дітей.

Поняття «космічна теорія» та «космічне виховання» Марія Монтесоррі витлумачує як необхідність осягнення світопорядку, вивчення законів розвитку Космосу. Вчена приходить висновку, що кожен елемент світобудови націлений як на забезпечення власного існування, так і на забезпечення гармонії всієї світової субстанції. Іншими словами, гармонійний порядок світоустрою М. Монтесоррі пов'язує з виконанням кожним елементом свого космічного за-

вдання: «У природі все взаємопов'язано. Це сутність природи. Природа не тільки підтримує життя індивідів і перетворює саму себе. Вона є гармонією, планом світоустрою. Якщо б ми зрозуміли цей порядок у природі, то зможемо дізнатися багато дивного про те, що всі живі організми роблять щось не тільки для власного благополуччя, але й приносять користь навколишньому середовищу ...» (Тарасенко, 2011).

На думку вчених, космічна теорія Монтесоррі охоплює не лише природу, але й людину як діючу силу творення, найактивнішу силу, призначену модифікувати і вдосконалювати навколишнє середовище (Машкіна, 2012, с.12–16). М.Монтесоррі стверджує, що людина включена в космічний план світобудови, макро- і мікрокосмос єдині. Людина, з одного боку, є продуктом еволюції природи, а з іншого, – поява людини на Землі забезпечує перехід процесу еволюційного розвитку на якісно новий щабель.

Вчена переконана, що людина повинна «співпрацювати з природою» і «слухняно підкорятися її законам, змінювати свій неправильний спосіб життя». Саме за допомогою екологічно орієнтованих способів діяльності, продовжує М. Монтесоррі, людина здатна виправити порушену природно рівновагу, до якої спричинилася. Педагог категорично наполягає на тому, що надалі людство не повинно на перший план ставити матеріальний прогрес. Зусилля здебільшого мають спрямовуватися на розвиток внутрішнього світу людини, замість того, щоб їх спрямовувати на боротьбу з навколишнім світом.

М.Монтесоррі робить висновок про життєву необхідність переорієнтації курсу науково-технічного і соціокультурного розвитку світової цивілізації, яка можлива за умови кардинальних змін у підготовці нових поколінь людей.

Педагог підкреслює, що у дітей слід культивувати цілісне бачення світу в масштабах Всесвіту. На основі цього постулату вчена визначає основний метод пізнання дітьми світу природи – від загального до конкретного, від цілого до деталей. М.Монтесоррі була переконана в тому, що макрокосмос необхідно починати вивчати із загального плану, а не із деталей. На її думку, сприймання об'єктів природи (квітки, комахки тощо) має бути цілісним, адже за вправлінням, наприклад, у розрізненні найтонших відтінків кольору пелюсток можна втратити сприйняття впрядкованості світу й глобальної взаємозалежності, цілісності всього існуючого у Всесвіті. Таким чином не досягається мета космічного виховання: відкриття логіки розвитку цього взаємозв'язку і визначення особливої ролі відповідальності людини за збереження цієї цілісності та себе в ній.

На думку вченої, дати дитині цілісне уявлення та правильні орієнтири для вивчення окремих наук набагато важче, аніж повідомити розрізнені факти. М.Монтесоррі наголошує на потребі створення «універсального навчального плану», у якому чітко прослідковується взаємозв'язок між галузями науки: природничі науки (астрономія, географія, геологія, біологія, фізика, хімія) є деталями єдиного цілого, тому мають стати єдиним знанням про світ Природи.

Реалізацію цієї ідеї знаходимо в Базовому компоненті дошкільної освіти. Зміст освітньої лінії «Дитина в природному довкіллі» містить доступні дитині дошкільного віку наукові знання про природу планети Земля та оточуючого Всесвіту. Вони спрямовані на формування основ наукового світогляду, виховання доступного для віку дитини реалістичного бачення сучасної картини світу Природи, розвиток емоційно-ціннісного та відповідального ставлення до природного довкілля (Богуш, 2012).

Викладений матеріал дозволяє зробити наступні висновки. Аналіз педагогічної спадщини Марії Монтесоррі дав змогу виокремити екологічний зміст в системі її прогресивних ідей. Встановлено, що до основних екологічних ідей педагога належать віра в природний потенціал дитини, єдність людини із середовищем життя, постійний розвиток Всесвіту та пріоритет у цьому процесі людини. Метою реалізації екологічних ідей М. Монтесоррі є підготовка «нової» людини з «космічною» свідомістю, яка здатна відповісти за збереження гармонії світу природи та вирі-

шувати глобальні екологічні проблеми. Відзначимо, що виявлені екологічні ідеї є актуальними та значимими для сучасного освітнього простору на етапі реформування національної дошкільної освіти, проте потребують більш активної апробації і ширшого впровадження.

Проведене дослідження не вичерпує багатоплановості проблеми. Предметом подальшого вивчення могло б стати питання апробації екологічних ідей Марії Монтесоррі у вітчизняних закладах дошкільної освіти.

Список використаної літератури

- Базовий компонент дошкільної освіти / Богуш А.М. та ін.; за ред. А.Богуш. Київ: Слово, 2012. 26 с.
- Горопах Н.М. Використання ідей Марії Монтесоррі в екологізації розвивального середовища інклюзивної групи дошкільного закладу. *Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету*. 2016. Випуск 13(56), С.71–75.
- Машкіна Л.А. Теорія космічного виховання М.Монтесоррі в розвивальному просторі сучасних дошкільних навчальних закладів. *Сучасний дошкільний заклад: середовище для розвитку*. Кам'янець-Подільський: ФОП Сисин О.В., 2012. С.12–16.
- Монтесорри М. Мой метод. Руководство по воспитанию детей от 3 до 6 лет: пер. с англ. А.В.Колесниковой, Е.А.Рязанцевой. Москва: Центрполиграф, 2010. 414 с.
- Монтесорри М. Помогите мне это сделать самому / сост., вступ. статья М.В.Богуславский, Г.Б.Корнетов. Москва: Карапуз, 2001. 272 с.
- Плохий З.П. Еколого-розвивальне середовище дошкільного навчального закладу (інноваційні підходи). *Дошкільне виховання*. 2010. № 7, С. 6–10.
- Роденюк М.Є. Монтесоррі-освіта: актуальність, тенденції та перспективи розвитку. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології: зб. наук. пр. СумДПУ імені А.С.Макаренка*. 2016. № 10(64), С.279–290.
- Сидоренко В.В. Концептуальні засади Нової української школи: ціннісно-світоглядний аспект. *Професійний розвиток фахівців у системі освіти дорослих: історія, теорія, технології*: матеріали доповідей III-ї Всеукраїнської Інтернет-конференції (Київ, 18 квітня 2018 р.). Київ: Агроосвіта, 2018. С.121-128.
- Тарасенко Н.Г. Идея М. Мотессори о «Космическом воспитании» и проблема формирования мировоззрения личности. *Бизнес. Образование. Право. Вестник Волгоградского института бизнеса*. 2011. № 3(16), С. 30–36.
- Чайковська Г.Б. Екологічна освіта студентів педагогічних вишів у країнах Західної Європи. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота*. 2015. Випуск 37. С. 195–198
- Chaikovska A. Сучасні тенденції екологічної освіти дітей дошкільного віку: зарубіжний досвід. *Social Work and Education* 2018. Vol.5, No.1., 139–150.

References

- Bohush, A.M., Bielienska, H.V., Bohinich, O.L., Havrysh, N.V., Dolynna, O.P., Ilchenko, T.S., ... Yakymenko, L.Yu. *Bazovyj komponent doshkilnoi osvity* [Basic component of preschool education]. Kyiv: Vydavnytstvo, 2012. [in Ukrainian].
- Chaikovska, A. (2018). Suchasni tendentsiyi ekolohichnoyi osvity ditey doshkil'noho viku: zarubizhnyy dosvid [Chaikovska A. Modern Concepts of Ecological Education for a Preschool-Kid: An Overseas Experience], *Social Work and Education*, Vol. 5, No. 1., 139-150. [in Ukrainian].
- Chaikovska, A. B. (2016). Ekolohichna osvita studentiv pedahohichnykh vyshiv u krainakh Zakhidnoi Yevropy [Ecological education of students of pedagogical universities in the countries of Western Europe]. *Scientific Herald of Uzhhorod National University. Series: Pedagogy. Social Work*, 37, 195–198. [in Ukrainian].
- Horopakha, N.M. (2016). Vykopystannia idej Marii Montessori v ekolohizatsii pozvyvalnoho sepedovyshcha inkluzyvnoy hupy doshkilnoho zakladu [Using ideas of Maria Montessori in ecologisation of developing environment of inclusive group of preschool institution]. *Naukovi zapysky Rivnenskoho derzhavnoho humanitarnoho unversytetu*, 13(56), 71–75. [in Ukrainian].
- Mashkina, L.A. (2012). Teoriia kosmichnoho vykhovannia M.Montessori v pozvyvalnomu ppostopi suchasnykh doshkilnykh navchalnykh zakladiv [Cosmic theory after M.Montessori in the developing environment of modern preschool educational institutions] / In *Suchasnyi doshkilnyi zaklad: sepedovyshche dlia pozvytku*. Kamianets-Podilskyi: FOP Sysyn O.V. [in Ukrainian].
- Montesory, M. (2010). Moi metod. Rukovodstvo po vospytanyiu detei ot 3 do 6 let. [My method. Guide for educating 3–6 years old children]. Moscow: Tsentrpoligraf. [in Russian].
- Montesory, M. (2001). Pomohy mne eto sdelat samomu [Help me to do it myself]. Moscow: Karapuz. [in Russia].
- Plokhii, Z.P. (2010). Ekoloho-rozvyvalne seredovyshe doshkilnoho navchalnoho zakladu (innovatsiini pidkhody) [Ecologically developing environment of a preschool educational institution (innovative approaches)]. *Preschool education*, 7, 6–10. [in Ukrainian].
- Rodnenok, M.Ye. (2016). Montessori-osvita: aktualnist, tendentsii ta pepspektyvy pozvytku [Montessori education: topicality, tendency and prospects of development]. *Pedagogical sciences: theory, history, and innovative technologies*, 10 (64), 279–290. [in Ukrainian].
- Sydorenko, V.V. (2018, April). Kontseptualni zasady Novoi ukrainskoi shkoly: tsinnisnosvitohliadni aspekt [Conceptual foundations of the New Ukrainian School: a value-wise aspect]. *Proceedings of the IIIrd All-Ukrainian Internet Conference "Professional development of specialists in the adult education system: history, theory, technologies"*, pp.121–128. Kyiv: Agrouniversity. [in Ukrainian].
- Tarasenko, N.H. (2011). Ideia M.Motessori o «Kosmycheskom vospytanii» i problema formirovanyia mirovozzrenyia lichnosty [The idea of M.Montessori about "Cosmic Education" and the issue of formation of personality worldview]. *Bulletin of the Volga-Novgorod Institute of Business. Series: Bissiness. Education. Law*, 3 (16), 30–36. [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 15.03.2019 р.
Стаття прийнята до друку 28.03.2019 р.

Чайковская Анна

кандидат биологических наук, доцент
кафедра педагогики и методики начального и дошкольного образования Тернопольский национальный педагогический университет им.В.Гнатюка
г.Тернополь, Украина

ПРОБЛЕМА ЭКОЛОГИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ ДЕТЕЙ В ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ СИСТЕМЕ МАРИИ МОНТЕССОРИ

Аннотация. Работа посвящена актуальной проблеме совершенствования содержания экологического образования дошкольников в условиях измененного социума. Целью работы является обоснование и освещение направлений экологического воспитания в педагогической системе Марии Монтессори и подтверждение актуальности этих идей для современного образовательного пространства. Основу работы составили теоретические методы: анализ психолого-педагогической, методической и специальной литературы, информационных источников по проблеме исследования; обобщение, сопоставление, осмысление сведений о экологические направления воспитания в педагогической системе Марии Монтессори. Нами установлено, что экологическую составляющую она рассматривает сквозь понимание Природы в трех категориях: Природа как Вселенная (макрокосмос), Природа как среда жизни (мезокосмос), Природа как внутренний мир ребенка (микрокосмос); описаны основные постулаты «космической теории» Монтессори и идеи «космического воспитания», раскрыто их эколого-образовательный потенциал. Доказано влияние экологических идей М. Монтессори на формирование целостного миропонимания как условия развития экологического мышления и экологического мировоззрения детей дошкольного возраста.

Ключевые слова: Монтессори-педагогика; внутренний природный потенциал; эколого-развивающее среда; космическая теория; дошкольники.

Chaikovska Anna

Candidate of Biological Sciences, Ph.D., Associate Professor
Department of Pedagogy and Methodology of Primary and Preschool Education
Ternopil Volodymyr Hnatyuk National Pedagogical University
Ternopil, Ukraine

THE PROBLEM OF ECOLOGICAL EDUCATION OF CHILDREN IN THE PEDAGOGICAL SYSTEM OF MARIA MONTESSORI

Abstract. The work is devoted to the topical problem of improving the content of environmental education of preschool children in a changing society. This process involves the use of progressive ideas of the past, including the pedagogical system of Maria Montessori. The aim of the work is to substantiate and highlight the problem of environmental education in the pedagogical system of Maria Montessori and to bring the relevance of these ideas to the modern educational community. The work is based on theoretical methods, such as analysis, synthesis, systematization, generalization, comparison of information presented in psychological, pedagogical, methodical, and special literature, information sources relevant to the problem of research, as well as the comprehension of information on the possibility of using progressive ideas of this experience in domestic institutions of preschool education, the data obtained by other methods.

It is established that the ecological component is considered by the scientist through the prism of understanding of Nature in three categories: Nature as the universe (macrocosm), Nature as the environment of life (mesocosm), Nature as the inner world of the child (microcosm). In addition, the main provisions of the «cosmic theory» of M. Montessori and the idea of «cosmic education» are described, their ecological and educational potential is revealed. The influence of ecological ideas of M. Montessori on the formation of a holistic worldview as a condition for the development of environmental thinking and ecological outlook of preschool children is proved.

It is revealed that the main ecological ideas of the pedagogue include belief in the inborn potential of the child, the unity of human being with his or her living space, the constant development of the Universe and the priority of human being in this process. Maria Montessori proved that every child has its own inborn inner potential, which can be formed only in interaction with the environment.

It was found that the environmental ideas of M. Montessori are aimed at educating of a «new» human being with a «cosmic» consciousness, who is able to be responsible for preserving the harmony of nature and solve global environmental problems. These ecological ideas are relevant and significant for the modern educational community at the stage of reforming the national preschool education.

Key words: Montessori education; inborn inner potential; the environment and eco-development environment; cosmic theory; preschoolers.